

УДК 378.1:355.4(075.8)
DOI: 10.32342/2522-4115-2022-2-24-3

В.В. ВОРОНЬКО,

*доктор технічних наук, професор, декан факультету по роботі з іноземними студентами
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова (м. Харків)*

Л.П. ВОРОНОВСЬКА,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри вищої математики і математичного моделювання
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова (м. Харків)*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

У статті досліджено проблему організації навчальної діяльності в українських університетах, що перебувають у зоні бойових дій. Метою статті є виокремлення принципів організації навчальної діяльності в таких університетах. Зазначено, що класичні підходи до визначення засад організації навчальної діяльності в умовах війни потребують оновлення змісту й акцентування на психологічній та безпековій складовій освітнього процесу.

Завданнями дослідження визначено актуалізацію проблеми забезпечення допустимо ефективного навчального процесу в університетах, які залишилися працювати на близьких до фронту територіях, що обумовлено організацією навчання із забезпеченням необхідної якісної результативності, з одного боку, і дотриманням, наскільки це можливо, умов фізичної безпеки суб'єктів взаємодії (викладачів і студентів) – з іншого.

У процесі дослідження було використано методи аналізу наукових джерел, досвіду українських університетів, що перебувають у зоні бойових дій (Суми, Харків, Миколаїв, а також узагальнення й систематизації поточної роботи викладачів Харківського університету в умовах вимушеного онлайн-навчання й асинхронної комунікації.

Результати дослідження: означено наукову проблему сучасного стану перебігу навчального процесу в українських університетах, що перебувають у зоні бойових дій з урахуванням не лише дидактичної складової освітнього процесу, але й психологічних особливостей комунікації в умовах війни; зміщено акценти на збереження життя учасників навчальної взаємодії – викладачів і студентів, що спонукає викладача як організатора заняття урахувати повітряні тривоги й забезпечувати студентам можливість спускатись у бомбосховище; ураховано досвід ізраїльських колег щодо психологічного переключення з емоцій на логіку в ситуаціях, небезпечних для життя, коли людина, яка отримала враження від кризової ситуації, має стати не її пасивною жертвою, а активним учасником у вирішенні проблеми; актуалізовано проблему збереження й підтримки якості освіти, що загострилася через неможливість проведення занять в аудиторіях та енергетичної нестабільності, натомість організація навчального процесу відбувається способом онлайн-занять та комунікації в асинхронному режимі; зауважено на якісному перегляді змісту й форм реалізації викладачами психологічного розвантаження студентів, зокрема через обговорення критично емоційних подій, спонукання студентів до творчості як способу сублимації стресу; наголошено на принципі інформативної оперативності, що виявляється через організацію комунікації суб'єктів освітньої взаємодії, пропозицію варіативних форм отримання інформації (у синхронному та асинхронному режимах), залучення студентів до актуальних професійних заходів, організованих переважно на безоплатній основі, супровід їхньої пізнавальної діяльності у формі консультацій та обговорень сучасних стрімів.

Ключові слова: організація навчальної діяльності, українські університети, зона бойових дій, принципи організації навчальної діяльності, дистанційне навчання, асинхронне навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виклики, що постають перед сучасним університетом, стали досить постійними за термінами й режимами їх вирішення та водночас змінні у змісті – з огляду на суспільні перетворення й кризи. Видається, що криза, пов'язана із вимушеним дистанційним навчанням через COVID-19, перетворилася й означилася у більш складному варіанті – в аспекті широкомасштабного вторгнення військ РФ в Україну у лютому 2022 р. Відтоді для українських університетів, як і для всіх галузевих та суспільних спільнот, час й можливості поділилися на «до» і «після». Крім загальнодержавних викликів, пов'язаних із необхідністю організовувати життєдіяльність усіх спільнот в умовах воєнного часу, особливими стають умови не лише організації праці, але й виживання тим, хто залишився на території, де ведуться активні бойові дії.

З огляду на означену проблему стає зрозумілою актуальність питання забезпечення допустимо ефективного навчального процесу в університетах, які залишилися працювати на близьких до фронту територіях, зокрема у другому за масштабами університетському місті України – Харкові. Варто зауважити, що деякі харківські виші, особливо пов'язані з підготовкою фахівців для силових галузей, були примусово евакуйовані, однак більшість цивільних ЗВО адміністративно місця не змінювали, а отже, нагальною стала проблема організації навчання із забезпеченням необхідної якісної результативності, з одного боку, і дотриманням, наскільки це можливо, умов фізичної безпеки суб'єктів взаємодії (викладачів і студентів) – з іншого. Звісно, що кожна кардинальна корекція навчального процесу, яка обумовлюється певною метою, має спиратися на конкретні принципи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення принципів організації навчальної діяльності – як засадничих положень освітньої системи загалом – розглядається в аспекті гуманізації та гуманітаризації освіти. Так, у праці О. Матвієнко, О. Цихмейструк йдеться про основні положення демократичних принципів, які мають бути реалізовані через трансдисциплінарне навчання [О.В. Матвієнко, О.М. Цихмейструк, 2019, с. 73]; І. Ковалинська зауважує на важливості ідей визнання людської особистості як найвищої цінності цивілізації та розвитку особистості як головної мети навчально-виховного процесу, що спрямовує на визначення принципів проблемного й інтерактивного навчання, врахування особистісних цілей та запитів студентів, внесення розвивального загальнокультурного компонента у систему професійно орієнтованих занять [І. Ковалинська, 2014]. Авторка виокремлює цінний для сучасної освіти аспект, актуалізований дотриманням цілей Болонської конвенції: переорієнтація навчання з предметного на навчання методології творчості, що виявляє уміння швидко орієнтуватися у великому обсязі інформації, виокремлювати головне, використовуючи для цього нові методи й прийоми; вміння виконувати різні соціальні ролі у процесі навчання. Крім того, зауважується на відкритості й універсальності навчання – як результаті єдиного електронного навчального простору, що обумовлюється широкими можливостями й доступністю інтернет-ресурсів [І. Ковалинська, 2014].

Відштовхуючись від класичного розуміння принципів навчання як закономірностей, відображених у дидактичних законах, та принципів навчання вищої школи як вихідних положень, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи, І. Крохмаль визначає засадничі положення, які можуть стати орієнтовними для підготовки фахівців різних галузей: принципи науковості, свідомого засвоєння знань, гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу, систематичності та послідовності, діалогічності, активності й самостійності, ґрунтовності, індивідуально-особистісного підходу, зв'язку навчання з життям, з практикою та емоційності навчання [І.М. Крохмаль, 2018].

У розумінні Т. Туркот та О. Коновала принципи сучасної дидактики створюють систему, цілісність та взаємозв'язок: реалізація одного принципу пов'язана з реалізацією інших. Автори умовно поділяють дидактичні принципи на філософські (загальнонаукові) – принципи науковості, системності, зв'язку теорії з практикою; психологічні – індивідуальний підхід до студентів, урахування вікових особливостей тощо, а також безпосередньо дидактичні принципи – систематичність, міцність засвоєння знань, цілеспрямованість навчання, активність студентів, відповідальність за результати навчання. При цьому зауважують, що викладачі вищої школи мають бути компетентними у застосуванні означених принципів навчання в їх єдності й інтегрованості [Т.І. Туркот, О.А. Коновал, 2018].

Постійні перетворення у вищій освіті, пов'язані з осучасненням уявлення про особистість випускника – фахівця, затребуваного у суспільстві, спонукають науковців відшукувати нові методологічні принципи організації освітнього процесу. Так, М. Дубінка, орієнтуючись на продуктивну тенденцію сучасного стану розвитку освіти, зауважує про необхідність утвердження в педагогіці (складовою якої є дидактика) принципів гуманізму, партнерства, самореалізації та співробітництва, які є методологічно значущими для теорії й практики навчання [М. Дубінка, 2011]. Принципами навчання науковець визначає основні вихідні положення, на яких будується теорія і практика навчання; узагальнені вимоги до організації і здійснення навчального процесу; основні вихідні положення теорії навчання; теоретична основа практичної діяльності викладача і студентів; знання про суть, зміст, структуру навчання, його закони й закономірності, виражені у вигляді регулятивних норм педагогічної практики; способи досягнення педагогічних цілей з урахуванням закономірностей навчального процесу; рекомендації, що спрямовують педагогічну діяльність і навчальний процес [М. Дубінка, 2011].

Сучасні дослідження вже стосуються теми корекції наукових підходів до організації навчального процесу у закладах освіти, зокрема через проблему COVID-19, а тепер ще й війни. Так, у праці косівських дослідників Д. Куліч, А. Янкович фіксується афективне ставлення викладачів до екстреного дистанційного навчання, що обумовлює необхідність підготовки педагогів нового типу, готових до сприйняття нової реальності, швидкого реагування на надзвичайні ситуації загалом [Д. Куліч, А. Янкович, 2022]. Н. Волкова та О. Лебідь досліджують проблеми освіти під час війни, зокрема виокремлюють проблему професійної комунікації викладачів, особливим компонентом якої стає підтримувальна команда ЗВО – група колег-фахівців (переважно психологів), які можуть надати поради щодо унормування стану викладача, що перебуває в постійному стресовому стані [Н.П. Волкова, О.В. Лебідь, 2022, с. 134].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Широке коло наукових трактувань принципів навчання свідчить про невичерпний інтерес до проблеми методології освітнього процесу, що характеризується постійним оновленням внаслідок суспільних перетворень. На жаль, основною проблемою для української сучасності стала війна, яка означила виклики для всіх галузей суспільства і, зокрема, щодо діяльності університетів, які перебувають безпосередньо в зоні бойових дій. Отже, наукові підходи до визначення принципів організації навчання – як основних засадних положень освітньої взаємодії студентів і викладачів – потребують певної корекції. Важливою рисою означеної парадигми принципів має стати врахування не лише дидактичної складової освітнього процесу, але й психологічних особливостей комунікації в умовах війни.

Формулювання цілей статті. Отже, метою статті визначаємо виокремлення принципів організації навчальної діяльності в університетах, що перебувають у зоні бойових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення засад будь-якої діяльності має орієнтуватися на потреби, які означена діяльність забезпечує. Зі свого боку, важливість кожного виду потреб, згідно з теорією А. Маслоу, визначаємо залежно від їх значущості для людини: від базових – до потреб вищого соціального значення. В умовах воєнного стану потреба здобути знання, компетенції є соціальною, тоді як потреба вижити – базовою, а отже, в організації навчального процесу в університетах, що перебувають у зоні бойових дій, маємо орієнтуватися на можливі ризики, пов'язані зі **збереженням життя учасників навчальної взаємодії** – викладачів і студентів. Так, університети мають спрямовувати викладачів реагувати на оперативну інформацію про повітряні тривоги і налаштовувати студентів, які перебувають у зоні її активності, припинити онлайн присутність і вийти у бомбосховище. Звісно, тут має переважати здоровий глузд: якщо тривога звучить у Києві, викладач веде заняття з Вінниці, а студенти фізично розміщені в різних місцях – реакція на тривогу має бути лише у тих із них, хто реально перебуває в зоні її активності.

Проведення занять в онлайн-форматі актуалізувало проблему забезпечення якості освіти, а отже, важливим принципом в аспекті роботи університетів, що перебувають у зоні бойових дій, маємо визначити **принцип збереження і підтримки якості освіти**. Неможливість реалізації навчальних занять у звичайний класичний аудиторний спосіб ще з періоду COVID-19 позначилася на певному досвіді онлайн-навчання. Однак в умовах воєнно-

го стану до проблеми фізичної присутності студентів на занятті додалась ще й енергетична невизначеність – коли через незаплановані відключення електропостачання та зв'язку внаслідок обстрілів втрачається можливість організовано провести онлайн-пару. Такі умови спонукають знаходити нові можливості щодо вибору форм надання освітніх послуг студентам, основним критерієм ефективності яких має стати загальна доступність до навчального контенту і якість набуття компетенцій студентами. Вочевидь, викладачі змушені організовувати асинхронне навчання – викладенням навчального контенту на освітню платформу (Teams, Zoom та ін.), яка застосовується в університеті, створення відеопрезентації лекції або практичного (лабораторного) заняття – з методичним поясненням алгоритму й умов виконання завдань та обов'язковою їх перевіркою. Зауважимо, що корекція підходів до організації такого роду асинхронного навчання має враховувати відсутність дедлайнів до виконаних студентських робіт через різні можливості у стабільності їхнього зв'язку, а також диференціацію часових термінів проведення викладачем пари (із зменшенням часу на пояснення і додаванням часу на перевірку студентських робіт). Власне, асинхронна комунікація викладача і студента в умовах воєнного стану спирається на алгоритм начитання викладачем лекції, пояснення практичних завдань, виконання цих завдань студентами, можливо, з додатковою комунікацією у чатах, перевіркою викладачем робіт та їх аналізом на наступному практичному занятті. Отже, можемо сподіватися, що за умови мотивації студентів до навчання, його результат може бути навіть кращим, аніж у звичайний спосіб, оскільки студент може долучитися до навчання у зручний для себе час і спосіб, свідомо розуміючи, що кожне виконане завдання буде перевірене й проаналізоване, а можливість отримання консультації у чаті реалізована.

Актуалізацію принципу збереження й підтримки якості освіти висвітлено в інтерв'ю з керівниками українських університетів із Харкова, Сум та Миколаєва, які стали майданчиком для втілення нових підходів до організації навчання в умовах фізичного виживання. Так, ректор Сумського державного університету Віктор Карпуша зауважує, що війна змусила колектив вишу активізувати налагодження міжнародних партнерських зв'язків; розпочати пошук закордонних майданчиків для очного навчання та підтримки комунікації між представниками спільноти, які змушені були виїхати; перевести частину колективу на гібридну очно-дистанційну форму роботи [*Психологічна підтримка і допомога*, 2022]. Проректор з науково-педагогічної роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Анатолій Бабичев доповнює думку колеги із Сум щодо актуальності розширення професійної комунікації у формі активізації асоціацій випускників, які мешкають в різних країнах, щодо залучення альма-матер до різного роду проектів, гуманітарної та фінансової підтримки [А. Скрипник, 2022].

Війна позначилася на житті кожного українця психологічними проблемами, а особливо для тих, хто перебуває у зоні бойових дій. Отже, студенти воєнних університетів потребують психологічної підтримки, на яку у викладачів має вистачати ресурсу. Означена проблема має вирішуватися на принциповій основі **забезпечення психологічного розвантаження** студентів. Психологічна нестабільність учасників навчального процесу може виявлятися по-різному: від пасивності на занятті – до креативно виконаних завдань. Тут маємо акцентувати увагу на прикладах творчості видатних митців, які вирізнялись особистісними незвичностями у поведінці й мисленні, що трактуються фахівцями як відхилення від норми. Однак у нашому випадку такі відхилення маємо розцінювати не як факти геніальності, а як тимчасову неадекватність сприйняття дійсності, коли психіка відмовляється жити в реальності і потребує психологічного захисту. Зважаючи на означене, викладач має виявляти у спілкуванні зі студентами емпатію, підтримку, здійснювати обговорення гострих тем, які точно стають тригерами психологічної нестабільності і розцінюються у медійному просторі як ІПСО (інформаційно-психологічна операція). Необхідно відмовитися на даний момент від традиції замовчування неприємних тем, оскільки студент, психологічно розбалансований внаслідок інформаційного впливу, не буде сконцентрований на навчанні.

Колеги з Ізраїлю, які мають тривалий досвід організації навчання в умовах воєнних дій, дотримуються **принципу перемикання з емоцій на логіку** (так званий принцип ВУМО), коли людина, яка отримала враження від кризової ситуації, має стати не її пасивною жертвою, а активним учасником вирішення проблеми. Так, ізраїльські освітяни за-

стосовують питання, які мають вивести учня зі ступору й активізувати його логічне мислення: «Де ти був; куди ти йшов; скільки було людей разом з тобою?...» [*Ракетні обстріли під час навчання: досвід Ізраїлю, 2022*]. Звісно, що студенти, які прийшли на заняття онлайн, не є учасниками критичних подій, однак ми не можемо бути впевненими, що вони не мають психологічної травми, пов'язаної із нещодавніми подіями, при цьому ця травма може бути в латентному стані, що аж ніяк не сприяє мотивації до навчання. Саме тому варто знаходити час і ситуацію у процесі навчального заняття, щоб обговорити буденний перебіг життя в умовах війни, зокрема на конкретній території, де зараз перебувають студенти. Тут знову варто повернутися до ізраїльського досвіду, зокрема до функцій спеціального педагога **Council** (дорадника), «який опікується психоемоційною атмосферою в школі та в кожному її класі, активно спілкується з учнями, знає, чим живе цей шкільний колектив [*Ракетні обстріли під час навчання: досвід Ізраїлю, 2022*]. Одним із важливих завдань, покладених на дорадника, є навчання та консультації учителів щодо висновків про відхилення від норми у поведінці учня – аж до суїцидальних настроїв, які можуть свідчити про кризовий стан через переживання втрати близької людини, вимушене переміщення тощо. При цьому важливим для повернення учня до нормального життя стає саме обговорення його особистої проблеми на рівні дій (що необхідно зробити для буденного життя у ситуації, що змінилася; що роблять рідні кожен день (тут варто звернути увагу на позиції: мама плаче, ходить в церкву тощо...), тобто слід зважати саме на переживання емпатії учнем.

Відзначимо, що такий підхід до унормування психічного стану українських студентів є досить ефективним у ситуації щоденного перебування у стані небезпеки й невизначеності, що провокує переживання безпорадності, приреченості, непотрібності та інших соціальних деструкцій. Звісно, що на онлайн-заняттях важко зорієнтуватися в усвідомленні станів конкретного студента, однак деякі чинники можуть дати інформацію про психічну нестабільність: наприклад, студент не вмикає відео, а його аватарка – не особисте фото, а якась ілюстрація (що може бути досить інформативною щодо його поточного стану), студент пасивний в обговореннях, але його письмові відповіді досить детальні. Варто зазначити, що онлайн-навчання обмежує можливості міжособистісного спілкування, однак викладач має бути готовим до консультативної взаємодії з такими студентами, може, у форматі діалогових вклучень, які дають змогу обговорити проблему віч-на-віч. Тут варто зауважити про більш важливу, ніж навчання, мету – психологічну допомогу студентів, усвідомлення чого відображено у державницькому підході до сучасного стану освітньої діяльності, зокрема у створенні на сайті Міністерства освіти і науки України особливого розділу «Підтримка освіти і науки під час війни» зі сторінкою «Психологічна підтримка і допомога» [*Психологічна підтримка і допомога, 2022*], на якій розміщуються заходи, пропонувані МОН України та міжнародними громадськими організаціями, спрямовані на психологічну допомогу викладачам, студентам, учням та їхнім батькам.

Ще одним принципом, необхідним для організації навчального процесу в університетах, які перебувають у зоні бойових дій, визначаємо **принцип інформативної оперативності**, що стосується організації комунікації суб'єктів освітньої взаємодії, пропозиції варіативних форм здобуття інформації (у синхронному та асинхронному режимах), залучення студентів до актуальних професійних заходів, організованих переважно на безоплатній основі, супровід їхньої пізнавальної діяльності у формі консультацій та обговорень сучасних стрімів тощо. Важливим для збереження іміджу університету стає саме активна позиція викладачів у введенні студентів у професійний простір, що найбільш ефективно виявляється у виборі й популяризації тих онлайн заходів, які забезпечують взаємодію з визнаними фахівцями галузі, дозволяють ознайомитися із сучасними тенденціями її розвитку, дають можливість заявити про себе в обговореннях тощо. Слід зазначити, що наразі існує багато пропозицій онлайн тренінгів, семінарів, зокрема у реалізації різних грантів, що дозволяють «прокачати» компетенції та зорієнтувати у новітніх професійних технологіях. Звісно, що така робота є позаплановою стосовно змісту конкретної дисципліни, але вона дозволяє створити атмосферу небайдужості щодо забезпечення включення студентів до професійної спільноти, підтримки й розвитку їхнього пізнавального інтересу, підвищення енциклопедичних знань.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок. Аналіз ситуації в Україні з огляду на умови діяльності університетів, що перебувають у зоні бойових дій, а також оперативного досвіду організації навчальної діяльності у цих вишах дозволяє означити основні вимоги щодо засадничих положень ефективної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Визначаємо надважливим у виокремленні принципів організації навчальної діяльності в означених умовах урахування здоров'язбережувального, психологічного й дидактичного аспектів, а отже, актуальності надаємо принципам **збереження життя учасників навчальної взаємодії; збереження і підтримки якості освіти; перемикання з емоцій на логіку; інформативної оперативності.**

Список використаної літератури

Волкова, Н.П., Лебідь, О.В. (2022). Професійна комунікація викладачів закладів вищої освіти: виклики війни. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 1 (23), 132–142. doi: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-16

Дубінка, М. (2011). Теоретичні основи вивчення дидактики вищої школи. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*, 97, 100–107. Відновлено з <https://core.ac.uk/download/pdf/53036439.pdf>

Ковалинська, І. (2012). Основні принципи організації навчальної діяльності в сучасних умовах. *Освіта Регіону*. Відновлено з <https://social-science.uu.edu.ua/article/766>

Крохмаль, І.М. (2018). Принципи навчання у професійній підготовці майбутнього фахівця-ментознавця у вищій школі. *Підсумки розвитку наукової думки*, 10, 55–60. Відновлено з <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5538/1/Krokhmal.pdf>

Куліч, Д., Янкович, А. (2022). Перспективи дистанційного навчання у закладах вищої освіти під час COVID-19. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 89 (3), 78–89. doi: 10.33407/itlt.v89i3.4758

Матвієнко, О.В., Цихмейструк, О.М. (2020). Особливості організації навчання «через» демократію в освітньому середовищі закладів освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 1 (19), 73–81. doi: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-8

Психологічна підтримка і допомога. (2022). Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni/zasidannya-srg-osvita-i-nauka-pid-chas-vijni/psihologichna-pidtrimka-i-dopomoga>

Ракетні обстріли під час навчання: досвід Ізраїлю. (2022). Відновлено з <https://osvitoria.media/experience/raketni-obstrily-pid-chas-navchannya-dosvid-izrayilyu/>

Скрипник, А. (2022) *Як працюють університети на лінії вогню*. Відновлено з <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-pratsjujut-universiteti-na-liniji-vohnju.html>

Туркот, Т.І., Коновал, О.А. (2013). Педагогіка та психологія вищої школи. Херсон: Олді-плюс.

References

Volkova, N.P., Lebid, O.V. Professional and pedagogical communication of teachers in institutions of higher education: challenges of war. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series „Pedagogy and Psychology”*, 2022, vol. 1 (23), pp. 132–142. doi: 10.32342/2522-4115-2022-1-23-16 (In Ukrainian).

Dubinka, M. *Teoretychni osnovy vyvchennia dydaktyky vyshchoi shkoly*. [Theoretical foundations of higher school didactics]. *Naukovi zapysky. Serii Pedagogichni nauky* [Proceedings. Pedagogical sciences series], 2013, vol. 97, pp. 100–107. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036439.pdf> (Accessed 30 September 2022) (In Ukrainian).

Kovalynska, I. *Osnovni pryntsyipy orhanizatsii navchalnoi diialnosti v suchasnykh umovakh* [The main principles of the organization of educational activities in modern conditions]. *Osvita Rehionu* [Education of the Region], 2014. Available at: <https://social-science.uu.edu.ua/article/766> (Accessed 30 September 2022). (In Ukrainian).

Krokhmal, I.M. (2018). *Pryntsyipy navchannia u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho fakhivtsia-dokumentoznavtsia u vyshchii shkoli* [Principles of education in the professional training of a future document expert in higher education]. *Pidsumky rozvytku naukovoї dumky* [Results of the

scientific thought development]. Vinnitsa, vol. 10, pp. 55–60. Available at: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5538/1/Krokhmal.pdf> (Accessed 30 September 2022) (In Ukrainian).

Kulic, D., Yankovyc, A. Teachers' perspective on emergency remote teaching during covid-19 at tertiary level. *Information technologies and learning tools*, 2022, vol. 89 (3), pp. 78–89. doi: 10.33407/itlt.v89i3.4758

Matviienko, O.V., Tsykhmeistruk, O.M. Features of educational organization "through" democracy in the educational environment of educational institutions. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*, 2020, vol. 1 (19), pp. 73–81. doi: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-8 (In Ukrainian).

Raketni obstrily pid chas navchannia: dosvid Izrailiu [Rocket attacks during training: Israel's experience]. Available at: <https://osvitoria.media/experience/raketni-obstrily-pid-chas-navchannya-dosvid-izrayilyu/> (Accessed 30 September 2022). (In Ukrainian).

Skrpynyk, A. *Yak pratsiuut universytety na linii vohniu* [How universities work in the line of fire]. Available at: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-pratsjuut-universiteti-na-liniji-vohnju.html> (Accessed 30 September 2022). (In Ukrainian).

Turkot, T.I., Konoval, O.A. *Pedahohika ta psykholohiia vyshchoi shkoly* [Pedagogy and psychology of higher education]. Kherson, Oldi-plus Publ, 2013. 466 p. Available at: <https://subj.ukr-lit.com/pedagogika-vishho%D1%97-shkoli-turkot-t-i-princip-cilespryamovanosti-i-naukovosti-navchannya-u-vishhij-shkoli/> (Accessed 30 September 2022) (In Ukrainian).

Psykhologichna pidtrymka i dopomoha [Psychological support and assistance]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni/zasidannya-srg-osvita-i-nauka-pid-chas-vijni/psihologichna-pidtrimka-i-dopomoga> (Accessed 30 September 2022) (In Ukrainian).

PRINCIPLES OF THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN UKRAINIAN UNIVERSITIES LOCATED IN THE COMBAT ZONE

Voronko Vitalii, Doctor of Technical Sciences, Professor, Dean of International Students Faculty, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, E-mail: vitalii.voronko@kname.edu.ua
ORCID: 0000-0003-1140-3983

Voronovska Larysa, PhD (Pedagogy), Associate Professor of the Department of Advanced Mathematics and Mathematical Modeling in O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, E-mail: oronovskaya.larisa@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1694-5127
DOI: 10.32342/2522-4115-2022-2-24-3

Keywords: organization of educational activities, Ukrainian universities, war zone, principles of organization of educational activities, distance learning, asynchronous learning.

The article examines the problem of organizing educational activities in Ukrainian universities located in the war zone. The purpose of the article is to highlight the principles of the organization of educational activities in such universities. It is noted that classical approaches to determining the principles of organizing educational activities in wartime require updating the content and emphasizing the psychological and security component of the educational process.

The tasks of the research have determined the relevance of the problem of ensuring an admissibly effective educational process in universities that remained to work in the territories close to the front line, which is determined by the organization of training, on the one hand, with the provision of the necessary qualitative effectiveness and, on the other hand, the conditions of physical safety of the subjects of interaction being observed as far as possible (teachers and students).

In the research, the methods of analysis of scientific sources, experience of Ukrainian universities located in the combat zone (Sumy, Kharkiv, Mykolaiv) have been used; generalization and systematization of the current work of lecturers in Kharkiv University in conditions of forced online learning and asynchronous communication have been applied.

Research results. The scientific problem of the current state of the educational process in Ukrainian universities located in the war zone is defined. Firstly, taking into account not only the didactic component of the educational process, but also the psychological features of communication in war conditions, the emphasis is shifted to the preservation of the lives of the participants in the educational interaction, i.e. teachers and students, which prompts the teacher as the organizer of the class to take into account air raid sirens and provide students with the opportunity to descend into the bomb shelter. Secondly, the experience of Israeli colleagues regarding psychological switching from emotions to logic in life-threatening situations is taken into account, when a person who has received the impression of a crisis situation should not become its passive victim, but an active participant in solving the problem. Thirdly, the problem of preserving and maintaining the quality of education, which has worsened due to the impossibility of conducting classes in classrooms and energy instability, has been updated since, instead, the organization of the educational process takes place through online classes and communication in the asynchronous mode. There has been conducted the qualitative review of the content and forms of implementation of students' psychological relief by teachers, in particular through the discussion of critical emotional events, and encouraging students to be creative as a way of sublimating stress. Finally, the principle of informative efficiency is emphasized, which is manifested through the organization of communication between the subjects of educational interaction, the offer of variable forms of obtaining information (in synchronous and asynchronous mode), the involvement of students in relevant professional events organized mainly on a free basis, as well as the support of their cognitive activities in the form of consultations and discussions of modern trends.

Одержано 11.10.2022.